

Krise v Azovském moři: co to znamená pro Západ a ČR?

Pavel Havlíček, Michal Lebduška

Shrnutí

- Dne 25. listopadu 2018 došlo v Kerčském průlivu k jednomu z doposud nejzávažnějších incidentů v rusko-ukrajinském konfliktu, který trvá od roku 2014.

- Při této vojenské konfrontaci napadly ruské jednotky tři ukrajinská plavidla, která byla obsazena a jejich posádka přepravena do Moskvy a souzena za nelegální překročení ruské hranice.

- Ukrajinská i ruská strana přišly s vlastním výkladem těchto událostí, které kopírují logiku posledních čtyř let jejich vzájemného konfliktu. Ukrajina mluví o pokračující ruské agresi po anexi Krymu a bojích na Donbase. Rusko o provokaci ukrajinského politického vedení v čele s prezidentem Porošenkem.

- Společná reakce EU přišla sice rychle, ale nepřinesla zásadní posun oproti současnému stavu typickému zavedením sankčního režimu vůči Putinovu režimu.

- NATO sice ruskou agresi vůči Ukrajině přesvědčivě odsoudilo, ale ani Aliance neplánuje nasazení vojenských kapacit za účelem obnovení dodržování mezinárodního práva v Azovském moři.

- Pro Českou republiku z toho vyplývá, že ačkoli nedošlo k zásadnímu posunu ve vztazích mezi Západem a Ruskem, ČR musí celou situaci bedlivě sledovat a být připravena flexibilně reagovat na nový případný nárůst ruské agrese vůči jeho západnímu sousedovi, včetně iniciování nových sankčních opatření.

Úvod

Dne 25. listopadu 2018 došlo k jednomu z doposud nejzávažnějších incidentů v rusko-ukrajinském konfliktu, který trvá od roku 2014. Ruská pohraniční stráž, která je podřízená Federální službě bezpečnosti (FSB), napadla a zajala loď ukrajinského námořnictva proplouvající Kerčským průlivem, které mířily do přístavu Mariupol v Azovském moři. Po anexi Krymu a rozpoutání války v Donbasu se jedná z ruské strany o vůbec první přímý a přiznaný akt agrese vůči příslušníkům ukrajinské armády.

Shrnutí posledního vývoje v Azovském moři

Časový sled událostí

Podle oficiálního vyjádření ukrajinského námořnictva došlo v inkriminovaný den k následujícím událostem: Na 25. listopad byl naplánovaný přesun dvou malých dělových člunů Berďansk a Nikopol spolu s remorkérem Jany Kapu z Oděsy do přístavu v Mariupolu. O záměru proplout Kerčským průlivem podle svých slov ukrajinská strana předem informovala. V průběhu incidentu došlo k poškození mimo jiné hlavního motoru remorkéru poté, co do něj najela loď ruské pobřežní stráže Don. Na oznámení ukrajinských lodí o průchodu Kerčským průlivem nepřišla z ruské strany žádná odpověď. Při stahování se z Kerčského průlivu byly ukrajinské lodě pronásledovány plavidly ruské pohraniční stráže, které se je snažily pod hrozbou užití síly zastavit. Už po vyplutí do mezinárodních vod zahájily ruské lodě palbu a následně ruské speciální jednotky zajaly ukrajinská plavidla. Při útoku bylo zraněno 6 příslušníků ukrajinského námořnictva.¹ Podle tiskového mluvčího ukrajinského námořnictva Oleha Čalyka pro nezávislou internetovou televizi Hromadske ukrajinské lodě palbu opětovaly.²

Kompletní rekonstrukci incidentu uveřejnila na svých oficiálních internetových stránkách Generální prokuratura Ukrajiny.³ Podle tohoto zdroje vypluly ukrajinské lodě z přístavu v Oděse v pátek 23. listopadu. V průběhu následujícího dne je začala eskortovat ruská korveta Suzdalec. Po původním potvrzení možnosti proplutí průlivem ruská strana bez jakéhokoli vysvětlení oznámila, že je průliv na dva dny uzavřen, což ale odporovalo oficiálním informacím, podle kterých žádné omezení neplatilo.

V noci na 25. listopad kontaktoval ukrajinský dělový člun Berďansk ruská kontrolní centra na pobřeží a oznámil jim záměr o překročení 12mílové hranice teritoriálních vod. Po jejím překročení zahájily ruské lodě nebezpečné manévry, zakázaly ukrajinským lodím proplouvat průlivem a požadovaly stažení z 12mílové zóny. Právě v této fázi incidentu došlo k najetí lodě Don do ukrajinského remorkéru i střetu dvou ruských lodí mezi sebou. Později bylo ukrajinským lodím oznámeno, že průchod průlivem je zablokovaný tankerem.

Odpoledne téhož dne v 17:36 se ukrajinské lodě kvůli zabránění konfliktu začaly stahovat zpět do mezinárodních vod, po čemž ruská loď Don vydala nezákonný příkaz k zastavení na základě údajného narušení teritoriálních vod Ruské federace. Poté ukrajinské lodě obkroužilo celkem 11 ruských plavidel, která

¹ „Прикордонні кораблі РФ здійснили відверто агресивні дії проти кораблів ВМС ЗС України (ОНОВЛЕНО) - Військово-Морські Сили ЗС України,“ <https://navy.mil.gov.ua/prykordonni-korabli-rf-zdijsnyly-vidverto-agresyvni-diyi-proty-korabliv-vms-zs-ukrayiny/>.

² Pavlo Kolašnyk, „Російські катери атакували український корабель, є поранений“, Hromadske telebačenňa, 25. listopadu 2018, <https://hromadske.ua/posts/rosiyani-atakuvali-ukrayinskij-korabel-ye-poranenij>.

³ „Reconstruction of the events in the Kerch strait (VIDEO) - News Releases - Prosecutor General's Office Of Ukraine,“ <https://en.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=241530>.

požadovala jejich zastavení a po následném varování ruská pohraniční stráž zahájila palbu, v důsledku které znehybnila lodě Berďansk a Jany Kapu. V osm hodin večer obdrželo velení ukrajinského námořnictva zprávu, že lodě byly obsazeny příslušníky ruských speciálních jednotek a ukrajinští námořníci zajati. V průběhu celého incidentu došlo také k nasazení ruského letectva, když kolem lodí opakovaně prolétávaly ruské vojenské helikoptéry a letouny. Zároveň podle prokuratury Rusko potlačilo fungování námořního rádia a navigace, čímž ohrozilo mezinárodní bezpečnostní systém a nezákonně zasáhlo do globálních námořních komunikačních systémů.

Ruskou verzi událostí zveřejnila na svých oficiálních stránkách FSB.⁴ Podle ní ukrajinské lodě vpluly bez povolení do ruských teritoriálních vod, nereagovaly na ruské výzvy k zastavení a při východu z ruských teritoriálních vod měly mít připravené palubní zbraně v palebné pozici. Vzhledem k tomu, že k napadení ukrajinských plavidel došlo už při východu z 12mílové zóny teritoriálních vod, stojí ruský argument o v dané situaci vyčerpání všech opatření poněkud na vodě.

Do zajetí padlo celkem 24 osob, mezi kterými byli kromě námořníků i dva příslušníci Služby bezpečnosti Ukrajiny (SBU). Ti podle oficiálního prohlášení SBU zajišťovali v souladu s ukrajinskou legislativou kontrarozvědnou podporu jednotkám ukrajinského námořnictva.⁵ Všech 24 osob bylo na Krymu zatčeno, obviněno z nezákonného překročení hranice Ruské federace, za což jim hrozí odsouzení až na 6 let vězení a převezeno do moskevské vazební věznice Lefortovo.⁶

Vyšetřování incidentu v Kerčském průlivu se věnovala nezávislá investigativní skupina Bellingcat. Na základě analýzy materiálů dostupných z volných zdrojů došla ke třem závěrům. Ukrajinská plavidla se podle Bellingcatu skutečně nacházela v teritoriálních vodách Ruské federace, a to nejen u sporného Krymu, ale i kontinentální části Ruska. To ale mělo být podle Ukrajinců v souladu s mezinárodní smlouvou „o spolupráci a užívání Azovského moře a Kerčského průlivu“ podepsanou v prosinci 2003,⁷ která plavbu průlivem umožňovala. Kromě toho Bellingcat potvrdil, že do remorkéru Jany Kapu alespoň čtyřikrát narazila jiná loď a že střelba na dělový člun Berďansk se s největší pravděpodobností skutečně odehrála již v mezinárodních vodách.⁸

Kontext

Širší kontext celého incidentu souvisí s několikaměsíčním částečným omezováním přístupu k ukrajinským přístavům Mariupol a Berďansk přes Kerčskou úžinu a opakovaným porušováním zmíněné rusko-ukrajinské dohody z roku 2003. Na to opakovaně upozorňovala mezinárodní komunita včetně rezoluce Evropského parlamentu z října 2018.⁹ Obecněji pak incident souvisí s ruskou anexí Krymu a

⁴ Подробная информация : Федеральная Служба Безопасности

<http://www.fsb.ru/fsb/press/message/single.htm%21id%3D10438315%40fsbMessage.html>.

⁵ „SBU Head confirms presence of SBU officers on board of Ukrainian Navy ships captured by Russia :: Security Service of Ukraine,“

<https://ssu.gov.ua/en/news/5/category/21/view/5463#.qioCg6IW.dpbs>.

⁶ „Захват украинских моряков: ФСБ утверждает, что закрывала Керченский пролив из-за угрозы мосту,“ Крым.Realii, 9. prosince 2018, <https://ru.krymr.com/a/news-russia-perekryvala-proliv-iz-za-ugrozy-mostu/29645785.html>.

⁷ Ruská verze smlouvy viz „Договор между Российской Федерацией и Украиной о сотрудничестве в использовании Азовского моря и Керченского пролива · Президент России,“ <http://kremlin.ru/supplement/1795>. Ukrajinská verze viz „Договір між Україною та Російською Фед... | від 24.12. 2003,“ http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205.

⁸ Michael Cruickshank, „Investigating The Kerch Strait Incident,“ Bellingcat, 30. listopadu 2018, <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2018/11/30/investigating-the-kerch-strait-incident/>.

⁹ „Motion for a resolution on the situation in the Sea of Azov - B8-0493/2018,“ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2018-0493&language=EN>.

rozpoutáním války v Donbasu v první polovině roku 2014, což vedlo k částečné blokádě ukrajinských přístavů v Azovském moři.¹⁰ Ačkoliv mezinárodní společenství anexi Krymu neuznalo, Rusko si nárokuje teritoriální vody kolem poloostrova. Dalším sporným bodem zůstává most přes Kerčský průliv, který byl otevřen v květnu 2018. Jedním z důsledků jeho dokončení je to, že pod ním větší lodě nemohou fyzicky proplout.¹¹ Kromě toho Rusko po otevření mostu skokově zvýšilo množství kontrol ukrajinských lodí.¹² Za zmínku stojí také to, že se Kerčský průliv stal jablkem sváru ještě dlouho před anexí Krymu. První velká krize v něm totiž vypukla kvůli spornému ostrovu Tuzla již v roce 2003. Tato krize souvisela s výstavbou hráze, která ho spojila s ruskou pevninou.¹³

Význam krize pro Ukrajinu a Rusko

Na vzniklý konflikt samozřejmě od první chvíle reagoval Kyjev i Moskva. Ukrajina ho obecně vnímá jako pokračování ruské agrese, které souvisí s dokončením tzv. Krymského mostu, nelegální anexí ukrajinského Krymu a pokračujícími boji na východě Ukrajiny. Rusko se naopak snažilo přesvědčit, že se jedná o provokaci ukrajinského vedení v čele s prezidentem Porošenkem, který měl tímto krokem mimo jiné údajně sledovat zvýšení vlastní popularity s ohledem na blížící se prezidentské volby na konci března 2019.¹⁴

Ještě 25. listopadu v noci se v Kyjevě sešla Rada národní bezpečnosti a obrany Ukrajiny, na které bylo rozhodnuto o zavedení výjimečného stavu (v ukrajinské terminologii jde doslova o „válečný stav“), který měl být původně časově omezený na dobu 60 dnů. Kvůli obavám z narušení zahájení předvolební kampaně před prezidentskými volbami naplánovanými na 31. března 2019 došlo po diskusi v parlamentu k jeho zkrácení na 30 dní a omezení platnosti na 10 oblastí Ukrajiny sousedících s Ruskem a Podněstřím a ležících na pobřeží Černého a Azovského moře.¹⁵ Bezprostředním důsledkem zavedení výjimečného stavu byla především zvýšená bezpečnostní opatření, uvedení armády do plné pohotovosti a příprava na případnou mobilizaci. Zároveň došlo k omezení vstupu ruských občanů na území Ukrajiny, které se týká především osob mužského pohlaví ve věku od 16 do 60 let a zákazu vstupu cizinců na území okupovaného Krymu.¹⁶ Až na ojedinělé incidenty

¹⁰ Nataliya Gumenyuk a Maria Romanenko, „Russia's Blockade of Azov Sea Ports is a Problem. What's the Solution?“, Hromadske international, 2. července 2018, <https://en.hromadske.ua/posts/russias-blockade-of-ukraines-azov-sea-ports-is-a-problem-whats-the-solution>.

¹¹ Pavlo Novykov, „Пастка для кораблів: що втрачає Україна через Керченський міст,“ Krym.Realii, 7. února 2018, <https://ua.krymr.com/a/29025026.html>.

¹² Kateryna Choursina, „Ukraine Complains Russia Is Using New Crimea Bridge to Disrupt Shipping,“ Bloomberg, 25. července 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-07-25/ukraine-complains-russia-uses-crimea-bridge-to-disrupt-shipping>.

¹³ „Rusko a Ukrajinu rozdělila stavba hráze,“ idnes.cz, 23. října 2003, https://zpravy.idnes.cz/rusko-a-ukrajinu-rozdelila-stavba-hraze-fo6-/zahranicni.aspx?c=A031023_143327_zahranicni_jpl.

¹⁴ Tento narrativ se objevil i v českém prostředí především na dezinformačních webech, ale i ve vyjádřeních některých politických představitelů, jako je např. poslanec za KSČM Jiří Valenta viz Veronika Sedláčková a Michael Erhart, „Porošenko se snaží zachovat svůj oligarchický systém s polonacistickými prvky, tvrdí komunista Valenta. Pirát Peksa nesouhlasí,“ Český rozhlas, 29. listopad 2018, <https://plus.rozhlas.cz/porosenko-se-snazi-zachovat-svuj-oligarchicky-system-s-polonacistickymi-prvky-7692750>.

¹⁵ Plný text příslušného ustanovení (ukrajinsky) je dostupné na oficiálních stránkách Nejvyšší rady Ukrajiny viz „Про введення воєнного стану... | від 26.11.2018 № 393/2018,“ <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018> a „Про затвердження Указу Пре... | від 26.11.2018 № 2630-VIII,“ <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19>.

¹⁶ Veškeré důsledky zavedení výjimečného stavu shrnul v obsáhlé zprávě zpravodajský portál Ukrajinska Pravda (text je dostupný i v ruském jazyce) viz „9 изменений, которые уже произошли после введения военного положения,“ Ukrajinskaia Pravda, 28. listopadu 2018, <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2018/11/28/7199594/>.

nedošlo k žádnému omezení občanských práv Ukrajinců, což je jedna z věcí, které výjimečný stav může doprovázet.¹⁷

Kromě toho Ukrajina zareagovala i v diplomatické rovině. V reakci na napětí kolem Azovského moře prohlásil ukrajinský ministr zahraničí Pavlo Klimkin ještě v září letošního roku, že Ukrajina prověří všechny mezinárodní smlouvy s Ruskem.¹⁸ Již v květnu se Ukrajina stáhla ze Společenství nezávislých států¹⁹ a na začátku prosince již po incidentu parlament rozhodl o neprodložení „velké“ rusko-ukrajinské smlouvy o přátelství, spolupráci a partnerství z roku 1997, jejíž platnost tak vyprší 1. dubna 2019.²⁰ V souladu s Budapeštským memorandem o jaderném odzbrojení také Ukrajina svolala jeho signatáře ke konzultacím.²¹

Ukrajina sice po incidentu upozorňovala na to, že Rusko začalo ve zvýšeném množství soustředit u jejích hranic vojenskou techniku,²² poslední dny a týdny ale ukázaly, že konflikt bude pokračovat spíše v diplomatické a politické rovině. Jedním z konkrétních projevů se stal soudní proces se zadrženými ukrajinskými námořníky v Moskvě, proti kterému Ukrajina spustila mezinárodní advokační kampaň.

Samotné Rusko označilo slovy ministra zahraničí Lavrova celou situaci za „jednoznačnou provokaci“ ze strany Ukrajiny a narušení mezinárodního práva včetně Úmluvy Organizace spojených národů o mořském právu. Lavrov zároveň prohlásil, že se celý incident („provokace“) odehrál na přímý rozkaz nejvyššího vedení Ukrajiny.²³ Podobně se vyjádřili i další ruští představitelé včetně tiskového mluvčího ruského prezidenta Dmitrije Peskova či tiskové mluvčí ruského ministerstva zahraničí Marie Zacharovové.²⁴ Samotný Vladimir Putin poté na summitu G20 v Buenos Aires prohlásil, že současné ukrajinské vedení nemá zájem na ukončení konfliktu a dokud bude u moci, tak bude válka pokračovat.²⁵ Tento

¹⁷ Nejvíce se výjimečný stav dotkne termínu komunálních voleb, které by se měly konat 23. prosince. Prezident Porošenko předložil v této souvislosti parlamentu návrh novely zákona o výjimečném stavu, která by jejich konání umožnila. „Законопроект про місцеві вибори 23 грудня опублікували на сайті Ради,“ Ukrinform, 6. prosince 2018, <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2595238-zakonoproekt-pro-miscevi-vibori-23-grudna-opublikovali-na-sajti-radi.html>.

¹⁸ „Україна перегляне всі договори з Росією – Клімкін,“ TSN, 17. září 2018, <https://tsn.ua/politika/ukrayivina-pereglyane-vsi-dogovori-z-rosiyeyu-klimkin-1218321.html>.

¹⁹ „President signed a Decree on the final termination of Ukraine’s participation in the statutory bodies of the CIS— Official website of the President of Ukraine,“ <https://www.president.gov.ua/en/news/prezident-pidpisav-ukaz-pro-ostatochne-pripinennya-uchasti-u-47554>.

²⁰ Součástí této smlouvy byl i bod o vzájemné garanci teritoriální integrity, kterou Rusko porušilo anexí Krymu. „Рада припинила дію Договору про дружбу між Україною та Росією,“ UNIAN, 6. prosince 2018, <https://www.unian.ua/politics/10366074-rada-pripinila-diyu-dogovoru-pro-druzhbu-mizh-ukrajinoju-ta-rosiyeyu.html>.

²¹ „Statement of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine on convening consultations in accordance with the Budapest Memorandum - News - MFA of Ukraine,“ <https://mfa.gov.ua/en/press-center/news/69182-zajava-mzs-ukrajini-u-zvjazku-zi-sklikannyam-konsulytacij-vidpovidno-do-budapeshtsykogo-memorandumu>.

²² K tomu ale dochází opakovaně již od roku 2014 viz Marjan Kušnir, „Росія концентрує війська на кордоні з Україною: як давно?,“ Radio Svoboda, 10. prosince 2018, <https://www.radiosvoboda.org/a/text-rosia-koncentruie-viiska/29648121.html>. Rusko také po incidentu v Kerčském průlivu přemístilo další vojenské jednotky i na Krym viz Andrzej Wilk, „The Russian attack on Ukrainian ships in the Black Sea: the military aspects,“ OSW, 28. listopadu 2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-11-28/russian-attack-ukrainian-ships-black-sea-military-aspects>.

²³ „Лавров: Россию уже не волнуют возможные санкции из-за ситуации в Керченском проливе,“ TASS, 26. listopadu 2018, https://tass.ru/politika/5834754?fbclid=IwAR2VxVRmxE5H2vTzSoKp_tSX8bnNjYWIT7orAPnrr3lpWkz_qWr5l7SUzY.

²⁴ Krzysztof Niecypor, Andrzej Wilk, Jan Strzelecki a Wojciech Konończuk, „Consequences of the incident in the Sea of Azov,“ OSW, 26. listopadu 2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-11-26/consequences-incident-sea-azov>.

²⁵ Julian Borger, „Putin refuses to release Ukrainian sailors and ships,“ The Guardian, 2. prosince 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/02/putin-refuses-to-release-ukrainian-sailors-and-ships>.

výrok lze interpretovat mimo jiné v kontextu blížících se prezidentských voleb jako zcela nepřijatelné vměšování se do jejich průběhu.

Co přesně Rusko tímto incidentem sledovalo lze nicméně jen usuzovat. Možným vysvětlením je zvýšení ekonomického tlaku na Ukrajinu v podobě ztížení exportu z ukrajinských přístavů v Azovském moři, které jsou klíčové především pro region východní Ukrajiny, jenž není dostatečně napojen na ukrajinské přístavy na pobřeží Černého moře.²⁶ Motivací Ruska mohla být také demonstrace síly a plné kontroly nad Kerčským průlivem, což souvisí i s tím, že v případě přesunutí ukrajinských lodí do Mariupolu by Ukrajina měla v Azovském moři z vojenského hlediska převahu. Průběh celého incidentu a především zablokování průlivu tankerem svědčí o tom, že se jednalo o předem připravenou operaci. Jejím cílem mohlo být vyprovokování vojenské reakce ze strany Ukrajiny, ke které nicméně nedošlo.²⁷ Kromě toho lze také spekulovat, zda nynější růst napětí mezi Ruskem a Ukrajinou nesouvisí s nevalnou ekonomickou kondicí Ruska a klesající podporou Vladimira Putina, kterou v poslední době silně ovlivnila prosazovaná reforma penzijního systému.²⁸

Na ukrajinské straně je zjevné, že celý incident hraje vzhledem k blížícím se volbám do karet současnému prezidentu Porošenkovi. Vyhlášení výjimečného stavu v sobě na jednu stranu nese známky jistého politického kalkulu, ale to nic nemění na tom, že vina za vyprovokování incidentu je jednoznačně na straně Ruska. Pokud by prezident Porošenko na celou událost nereagoval, dostal by se pod silný tlak svých odpůrců a bezpochyby ztratil kredit v očích ukrajinského veřejného mínění. Dosažený kompromis v podobě omezení výjimečného stavu na 30 dní a pouhých 10 oblastí Ukrajiny a upuštění od mobilizace armádních rezerv svědčí o tom, že Ukrajina nepočítá s další vojenskou eskalací. Zároveň se prezident tímto krokem poměrně chytře vyhnul kritice z jedné strany za to, že v dané situaci nic nedělá proti ruské agresi a z druhé strany za to, že zneužívá výjimečný stav k omezení občanských práv a posunutí termínu prezidentských voleb.²⁹

Reakce EU a NATO

Reakce západního společenství v čele s EU a NATO na sebe nenechala dlouho čekat a po úvodních výzvách k deeskalaci násilí přijaly obě instituce silnější a detailnější pozice týkající se Azovské krize.

EU

Se svou reakcí na situaci v Azovském moři přišli jako první představitelé členských států EU ze střední a východní Evropy, jako například litevská prezidentka Dalia Grybauskaitė.³⁰ Krátce na to vyzvala k deeskalaci násilí také Vysoká představitelka

²⁶ Otto Ilveskero, „The third front line,“ CFEP (blog), prosinec 2018, https://c4ep.eu/third-front-line/?fbclid=IwARo4kgeT8hEPMCBMBYhb1bZ1I5gwyojcpRR7p9Og_PonV8EuNgfzNVlhDUo.

²⁷ Krzysztof Niecypor, Andrzej Wilk, Jan Strzelecki a Wojciech Konończuk, „Consequences of the incident in the Sea of Azov,“ OSW, 26. listopadu 2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-11-26/consequences-incident-sea-azov>.

²⁸ Adam Taylor, „Is there a link between Putin's approval rating and aggressive Russian foreign policy?,“ Washington Post, 26. listopadu 2018, https://www.washingtonpost.com/world/2018/11/26/is-there-link-between-putins-approval-rating-aggressive-russian-foreign-policy/?noredirect=on&utm_term=.23b6727795f8.

²⁹ Tadeusz Iwański, Sławomir Matuszak a Piotr Żochowski, „Martial law in ten regions of Ukraine,“ OSW, 28. listopadu 2018, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-11-28/martial-law-ten-regions-ukraine>.

³⁰ Dalia Grybauskaitė (@Grybauskaite_LT), „Strongly condemn #Russian aggression against #Ukraine. Capture of Ukrainian vessels in #KerchStrait - another blatant violation of international law and

Federica Mogherini³¹ a další představitelé evropských institucí, včetně prezidenta Evropské rady Donalda Tuska.³²

Od počátku prakticky nezměněnou pozicí EU byl důraz na deeskalaci násilí mezi Ruskem a Ukrajinou, obnovení mezinárodního práva, zajištění svobodné plavby v Azovském moři a dodržování bilaterální smlouvy mezi Ruskem a Ukrajinou z roku 2003. Samozřejmě také osvobození tří nezákonně zadržovaných ukrajinských lodí, posádky a materiálu.³³ Představitelé Evropské unie zároveň po celou dobu zdůrazňovali svou podporu státní suverenity a územní integrity Ukrajiny. V tomto ohledu připomínali zejména nezákonnou anexi ukrajinského Krymu včetně města Sevastopolu a postavení Krymského mostu. Představitelé evropských členských států, stejně jako evropských institucí tak potvrdili svůj závazek neuznat ruskou de facto anexi ukrajinského poloostrova.

Okamžitě po rozpoutání další velké krize v rusko-ukrajinských vztazích začaly také debaty o podobě evropské reakce na nový vývoj ve východním sousedství. S ohledem na kompetence v zahraniční politice se tato debata vedla především na úrovni evropských členských států koordinovaných EEAS a Vysokou představitelkou Mogherini. Po několika dnech diskuzí a dlouhých vyjednávání o podobě evropského prohlášení přišla Evropská rada s poměrně detailní pozicí, která však neobsáhla posílení sankčního režimu vůči Ruské federaci či zesílení již existujících opatření vůči Putinovu režimu a jeho představitelům.³⁴ Diskuze mezi představiteli členských států EU ukázaly, že jejich pozice vůči Rusku zůstává rozdělena mezi různé názorové proudy, které nedokázaly najít shodu na prosazení razantnějšího postupu vůči Ruské federaci.

Později, dne 13. prosince, během zasedání hlav členských států Evropská rada rozhodla o prodloužení sankčního režimu vůči Rusku o dalších šest měsíců a také vyzvala k okamžitému propuštění ukrajinských lodí, námořníků a veškerého vybavení. To souvisí nejen se současnou situací v Azovském moři, ale obzvláště také nedosažením pokroku ve věci plnění tzv. minských mírových dohod, které se řeší paralelně s jednáními o situaci v Azovském moři.³⁵

Nakonec zůstává významným prostředkem evropské pomoci Ukrajině finanční podpora a její navýšení v souvislosti se složitou humanitární situací na východoukrajinském Donbase. EU již dnes v tomto regionu figuruje jako nejvýznamnější mezinárodní donor. Nově se EU začala angažovat také v regionech ohrožených ruskou agresí, pro které se rozhodla vyčlenit speciální finanční prostředky v rámci své makrofinanční pomoci Ukrajině.

Russia's own commitments.," Twitter, 26. listopadu 2018, https://twitter.com/Grybauskaite_LT/status/1066963755819548672.

³¹ Federica Mogherini (@FedericaMog), „Developments on #AzovSea are unacceptable. In touch with @PavloKlimkin & @cafrelan since yesterday for coordinated reaction. EU MS Ambassadors met today & will reconvene tomorrow. We call on all to show restraint. We expect Russia to immediately release Ukrainian crew & vessels.," Twitter, 26. listopadu 2018, <https://twitter.com/FedericaMog/status/1067113997005148160>.

³² Donald Tusk (@eucopresident), „I condemn Russian use of force in Azov Sea. Russian authorities must return Ukrainian sailors, vessels & refrain from further provocations. I discussed situation with Pres. @poroshenko and will meet his representatives later today. Europe will stay united in support of Ukraine.," Twitter, 26. listopadu 2018, <https://twitter.com/eucopresident/status/1067021445174317056>.

³³ „Declaration by the High Representative on behalf of the EU on the escalating tensions in the Azov Sea - European External Action Service,“ https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/54615/declaration-high-representative-behalf-eu-escalating-tensions-azov-sea_en.

³⁴ „Declaration by the High Representative on behalf of the EU on the escalating tensions in the Azov Sea,“ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/11/28/declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-on-the-escalating-tensions-in-the-azov-sea/>.

³⁵ „European Council conclusions on the multiannual financial framework and on external relations,“ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/12/13/european-council-conclusions-on-mff-and-external-relations/>.

NATO

Reakce NATO na situaci v Azovském moři vycházela ze speciálního partnerství („Distinctive Partnership“) mezi Severoatlantickou aliancí a Ukrajinou. Spolu je pojí nejen nespočet vzájemných závazků, ale také příslib, že se Ukrajina v budoucnosti stane členem NATO, který udělila Aliance Ukrajině na summitu v Bukurešti roku 2008. V tomto případě Aliance také postupovala v souladu se svou politikou „Tailored Forward Presence“,³⁶ schválenou na summitu ve Varšavě v roce 2016 pro region jihovýchodní Evropy³⁷, a také v úzké koordinaci se třemi členskými státy NATO v regionu Černého moře – Bulharskem, Rumunskem a Tureckem.

Na krizi v Azovském moři reagoval nejprve generální tajemník Stoltenberg a postupně také ministři zahraničních věcí a hlavy členských států NATO 4. (resp. 13.) prosince 2018. Na všech těchto úrovních rozhodovacího procesu v Alianci byla rezolutně odmítnuta pokračující ruská agrese vůči Ukrajině, která se v tomto případě přesunula do Azovského moře. Stejně tak se všichni tito aktéři rozhodli politicky, diplomaticky i prakticky podpořit spojeneckou zemi v nelehké chvíli otevřeného konfliktu s jejím východním sousedem.³⁸ Z hlediska svých požadavků vůči Rusku (resp. Ukrajině) se NATO příliš nelišilo od reakce EU, ačkoli byla Severoatlantická aliance ve svých vyjádření ostřejší a vůči Rusku v tomto smyslu přímější.

Dne 13. prosince 2018 ohlásil po setkání s ukrajinským prezidentem Porošenkem generální tajemník NATO Stoltenberg poskytnutí nového komunikačního vybavení Ukrajině a posílení spolupráce v oblasti kybernetické spolupráce. Zároveň připomněl, že Ukrajina již dnes dostává pomoc ze svěřeneckých fondů Severoatlantické aliance ve výši 40 milionů euro (např. z fondu „Command and Control & Communication Trust“).³⁹

Spolupráce Ukrajiny a NATO jde samozřejmě za tyto jednotlivé body a v posledních letech se dynamicky rozvíjí. K posílení spolupráce došlo zejména po roce 2016, kdy summit ve Varšavě schválil nový komplexní balíček podpory a pomoci při realizaci reforem bezpečnostních složek ze strany NATO a jejích členských států,⁴⁰ a také od momentu, kdy ukrajinský prezident Porošenko v červenci 2017 podepsal zákon, podle kterého je vstup do NATO strategickou prioritou Ukrajiny v zahraniční a bezpečnostní politice⁴¹. Symboly tohoto partnerství jsou například velmi aktivní zapojení Ukrajiny do zahraničních misí NATO v Afghánistánu či společná cvičení a tréninky mezi oběma partnery.

V širším kontextu je třeba připomenout, že NATO k regionu Černého moře přistupuje v rámci strategie posílení své přítomnosti vzhledem k obavám svých členů z ruské agrese, která začala po nelegální anexi ukrajinského Krymu v roce 2014. V tomto ohledu je reakce podobná jako v regionu východní Evropy, avšak s nižší prioritou. Na druhou stranu představuje například Rumunsko

³⁶ „NATO - Topic: Boosting NATO's presence in the east and southeast,“

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm.

³⁷ „NATO - Official text: Warsaw Summit Communiqué - Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016, 09-Jul.-2016,“ https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm.

³⁸ „NATO - News: NATO Secretary General and President Poroshenko discuss developments in and around the Sea of Azov, 13-Dec.-2018,“

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_161117.htm?utm_source=natopress&utm_medium=twitter&utm_campaign=201812013_ukr_webstory.

³⁹ „NATO - Topic: Relations with Ukraine,“

https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm#.

⁴⁰ „NATO - Official text: Warsaw Summit Communiqué - Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016, 09-Jul.-2016,“ https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm.

⁴¹ „Порошенко підписав закон про пріоритет інтеграції в НАТО,“ *Ukrajinska Pravda*, 6. července 2017, <https://www.pravda.com.ua/news/2017/07/6/7148843/>.

strategicky významného člena Aliance. Na jeho území NATO v poslední době významně posílilo svou přítomnost, a to nejen na vojenských základnách M. Kogalniceanu a Craiova,⁴² ale také v rámci balistického raketového štítu v Deveselu a v podobě dalších forem spolupráce zejména na bilaterální úrovni se Spojenými státy.⁴³ Podle oficiálního vyjádření generálního tajemníka Stoltenberga lodě pod velením NATO v Černém moři v roce 2018 strávily 120 dní, což je nárůst o 50 % oproti roku 2017.⁴⁴

Nakonec je třeba připomenout současný velmi aktuální bezpečnostní problém týkající se smlouvy o zákazu používání jaderných raket krátkého a středního doletu v Evropě, tzv. smlouva INF, o kterou se v současné době přou Spojené státy s Ruskou federací. NATO v tomto ohledu zaujalo velmi důrazný postoj vůči Rusku a vyzvalo ho společně s USA k obnovení naplňování této dohody. Ta byla v posledních 30 letech klíčová pro evropskou bezpečnostní architekturu, přičemž Rusko ji podle všech informací dlouhodobě porušuje.⁴⁵

⁴² „MNDSE Romania | Multinational Division Southeast – MNDSE | Comandamentul Diviziei Multinaționale Sud-Est,” <http://www.mndse.ro/>.

⁴³ Vizualizace přítomnosti NATO v Rumunsku viz „Prezenta militara americana in Romania,” <http://hotnews.maps.arcgis.com/apps/Embed/index.html?webmap=41fa5c11e414b428ca178c16910733f&extent=19.9542,44.3507,30.4352,47.4312&zoom=true&scale=true&theme=light>.

⁴⁴ Oana Lungescu (@NATOpres), „#NATO ships routinely patrol & exercise in the Black Sea. This year, ships under NATO command have spent 120 days in the Black Sea, compared to 80 days the year before. Several Allies conduct NATO air policing in the region & we have set up a Romanian-led multinational brigade.,” Twitter, 4. prosince 2018, <https://twitter.com/NATOpres/status/1069967649931739136>.

⁴⁵ „NATO - Official text: Statement on the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty, 04-Dec.-2018,” https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_161122.htm.

Závěr

Současná krize v Kerčském průlivu představuje další ze série agresivních kroků Ruska vůči Ukrajině, které zapadají do širšího kontextu anexe Krymu a války v Donbasu. Jedná se o událost, která opět velmi palčivě připomíná, že válka na východě Ukrajiny stále trvá (jen za listopad 2018 zemřelo v Donbasu 9 ukrajinských vojáků)⁴⁶ a Rusko zůstává velmi nevypočitatelným aktérem v regionu východní Evropy. To platí i přes to, že se s největší pravděpodobností nedá očekávat, že by se Putinův režim pustil do plnohodnotného konfliktu s Ukrajinou na východě země, kde by musel čelit silnému odporu nejen ukrajinské armády, ale také místního obyvatelstva, které se již v minulosti odmítlo stát součástí tzv. Ruského světa. V této souvislosti stále platí, že by přístup k Rusku měl být co nejopatrnější a omezený na nejnужnější kontakty, což je obzvláště v případě České republiky – mimo jiné v souvislosti s nedávno vydanými výročními zprávami BIS a Vojenského zpravodajství – velmi aktuální bezpečnostní otázka.

Reakce západních institucí v čele s EU a NATO dávají tušit, že jakkoli se obě instituce snaží Ukrajinu politicky, diplomaticky, finančně či jinak prakticky podpořit, jejich možnosti se ne vždy potkávají s ukrajinskými očekáváními. To se projevilo jak během jednání ukrajinského prezidenta Petra Porošenka v Bruselu na začátku prosince 2018, tak při jeho výzvam německým partnerům. Za současné situace, kdy Ukrajina není členem NATO ani EU, je jakákoliv přímá vojenská pomoc vyloučena, ale to neznamená, že obě organizace nemají možnosti, jak na Rusko v podobných situacích více tláčit a nutit ho dodržovat mezinárodní právo.

Proto by Česká republika, stejně jako celé západní společenství nemělo váhat v případě, že Rusko bude pokračovat v přímé vojenské agresi vůči Ukrajině. V dané situaci lze posílit ekonomické sankce vůči Putinovu režimu, včetně zavedení dalších osobních embarg a zmražení účtů klíčových osob režimu, úplného odříznutí ruské ekonomiky od západních bankovních systémů či opravdu důsledné implementace legislativy proti praní špinavých peněz z Ruska. Současná diskuze o prosazení tzv. EU Magnitskyi Act může být taktéž považována za krok správným směrem.

Naopak nejednotnost a slabost Západu může dát Putinovu režimu příležitost realizovat svou velmocenskou politiku ve východním sousedství EU a NATO, ve kterém jde dnes v první řadě o Ukrajinu, která je zdaleka největší a nejdůležitější zemí regionu. V sázce je o to více, že tato země prochází složitou politickou, ekonomickou a sociální transformací a na konci března 2019 ji čekají důležité prezidentské a na podzim neméně významné parlamentní volby. Úspěch Ukrajiny v reformním úsilí a silnější příklon k Západu může přitom zásadním způsobem přispět k prosazení stability, bezpečnosti a prosperity na východě Evropy.

⁴⁶ Solomija Solomka, „Ми повинні знати їх: хто загинув на війні в листопаді 2018 року,“ 24 Kanal, 7. prosince 2018,

https://24tv.ua/mi_povinni_znati_yih_hto_zaginuv_na_vijni_u_listopadi_2019_roku_n107656
o.

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

AMO je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Tento přední český zahraničně politický think-tank není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskusi.

+420 224 813 460

www.amo.cz

info@amo.cz

Žitná 608/27, 110 00 Praha 1

www.facebook.com/AMO.cz

www.twitter.com/amo_cz

www.linkedin.com/company/amocz

www.youtube.com/AMOCz

Pavel Havlíček

Pavel Havlíček je analytikem Výzkumného centra AMO se zaměřením na východní Evropu, zejména Ukrajinu a Rusko.

PAVEL.HAVLICEK@AMO.CZ

Michal Lebduška

Michal Lebduška je analytikem Výzkumného centra AMO se specializací na politický, bezpečnostní a společenský vývoj na Ukrajině a ukrajinsko-polské vztahy.

MICHAL.LEBDUSKA@AMO.CZ

Tento text vznikl s podporou Odboru veřejné diplomacie NATO.